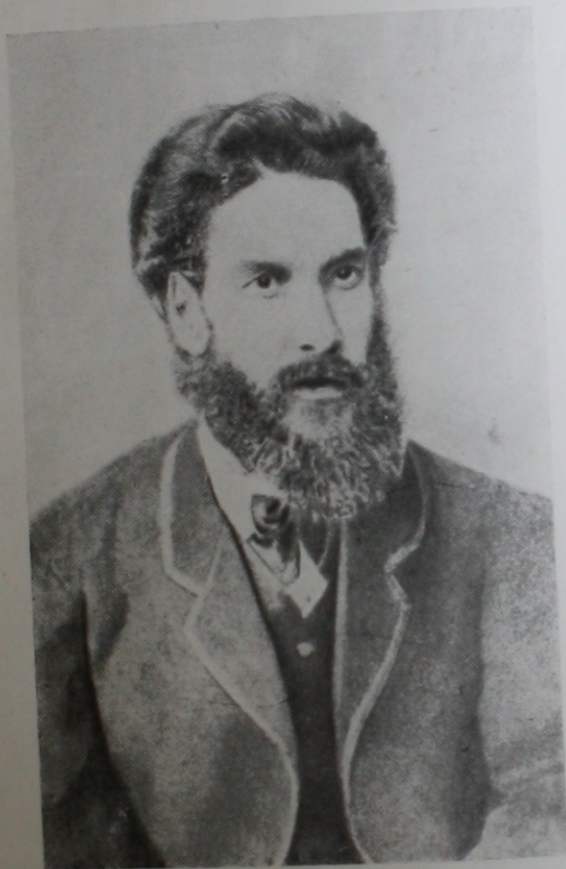

П 82 Б.2
Б 63

НЕШО БОНЧЕВ

Нешо Бончев

Н Е Ш О Б О Н Ч Е В

ЛИТЕРАТУРНА КРИТИКА
и ПУБЛИЦИСТИКА

*Под редакцията
на Петър Динеков*

СОФИЯ • 1962

Б Ъ Л Г А Р С К И П И С А Т Е Л

ЧИТАЛИЩЕ

Повременно списание, издава се от българското читалище в Цариград

Главен редактор М. Д. Балабанов, 1870—71, №№1—11

Журнал, газета или изобщо да кажем печатът на днешно време в ръцете на вещи люди е сила, каквато е сила парата, железните пътища, телеграфите, фабриките; затова и треперят толкова конституционните нации, като доде ред за стеснение на печата. Но в ръцете на невести хора тая велика сила е все едно, като кога дадеш на детето остър нож или пушка в ръцете. Така е печатът у нас, българете. Ние още не знаем как да се владее с него така, гдето да служи нам за полза. Ние пишем, защото гледаме, че и другите пишат. Но другите знаят що пишат, защо пишат, за кого пишат и от писането им излиза полза. Ние не знаем що пишем, защо пишем, за кого пишем и от нашето писане няма полза, а вред има. Писане без полза е вредно и за тогова, що пише, и за тогова, що чете. Вредно е така, както е вредно пиянството. Остави, гдето се губи толкова време и пари — без ред.

Това дохожда чивеку на ум след едно внимателно прочитане на журнала, заглавието на когото на-

писахме в началото на тоя член. Журнал «Читалище», който се издава с иждивение на българското в Цариград читалище, няма ясна и определена цел и не знае ни що пише, ни за кого пише. Такъв извод може да направи и всеки друг, който внимателно прочете това списание. Четеш, четеш, главата ти се замае; затваряш книгата и искаш да определиш за какво си чел, пък то ти стои пред очите дим и пара. В нашето «Периодическо списание» се появи, бележка, която изобщо одобрява статните на «Читалището». Това го направи, мислим, от една деликатност. С такива мнения не може всеки да се съгласи, защото литературното поле не е бална зала, та да се гладим и да си казваме комплименти. На литературното поле няма място за деликатни чувства. На това поле който не е с нас, той е срещу нас.¹ Прочее, да ни позволи редакцията да кажем и ние своето мнение.

¹ Съвършено справедливо предполага почтеният автор, че ние в забележката си за «Читалище» (кн. II, стр. 122—123) одобрихме изобщо статните в него от една деликатност; така също е справедливо забележено от господство му, че «литературното поле не е бална зала, та да се гладим и да си казваме комплименти» и че следователно — може, да се прибави още — нашата деликатност си е нямала мястото. При всичко това обаче ние ще си позволим да направим тук една забележка.

Литературното поле наистина е сериозно; вярваме обаче и сам почтеният автор да е съгласен, че и в това поле има граница, в която много пъти е не само дозволена, ами е и необходима деликатността. Тази граница, по нашему, е: в началото (особено у нас) на някое си литературно предприятие, когато се има пред очи насърчването и съдействието за по-добър успех — нравствен и материален — на това предприятие, особено когато е такво, в кое-

I

В единадесет нумера на «Читалище» са напечатани повече от трийсет и пет члена. Едни четохме от начало и до край, а други колкото и да се мъчихме, но не можехме да се насилим да ги обсебим и да им надвием: търпение не стигна. Такива са статиите, които съчинява, види се, сам редакторът със заглавие «Напредък». И отначало захващахме, и от среда, и от край, не взима. Колко учени са тука натикани! Току ти се мярка пред очите: Л е с и н г казва, учените на Индия мислят, Ж а н Ж. Р у с о

то са повикани да участвуват повече сили, а не само един човек.

Когато ние правехме своята забележка за «Читалище», това списание беше още в началото си и в него работеше почти един само негов главен редактор. То беше слабо, но защото още беше в началото си, не можеше да се не предполага, че след време то може да се поправи, стига само да спечели общото съчувствие на всички, особено на нашите учени мъже, които със своите си умствени трудове постепенно да го въздигат, така щото наистина да принася то на народа оная полза, за която учредителите му са го учредили.

С такова намерение и с такива надежди ние си позволихме деликатност към младото тогава «Читалище». За съжаление, нашите надежди не се оправдаха: «Читалище» не се поправи в последующите си бройове и не се поправя дори до тоз час, ами с тези бройове обнаружи горчива истина, че или у нас няма още истинно талантиливи писатели, или пък които ги има, останаха непростително хладнокръвни към това списание още от самото му начало. Друго, което се обнаружи във всичките досега излезли бройове на «Читалище» и което прави не по-малко горчивина, е това, че повечето от онези писатели, които помагаха и помагат на «Читалище» със своите умствени трудове, отнасяли са се и се отнасят твърде небрежно към сериозната си задача, не по-малко и неуважително към нашатачитающа публика: залавяли са се и се залавят за работа, без да пресметнат дали е тя според силите им, както не си пресмятат и защо, и за кого е извършването на тая работа.

хорати, Декарт рече, Бакон написа, Паскал полага, Тюрго е на онова мнение, Кондорсе е такава и такава книга написал, която, види се, най-много изкушава автора. Во втората книжка пак ти се мяркат като колъето на телеграфа в полето: Омир, Ксенофон, Саллуст (Салюстий), Орад (трябва да е Хораций), Юлпийан (Улпиян), Юго Гроций (Хуго), Атанас (това е св. Атанасий), Лактанций (Лактанций), Ракин (Расин), Босуе (Босюет), Вордалу (?), Ла-Рошфоколд. . . Това са, видите, все славни писатели и те, както и горните, все нещо мислят, казват и проч. . . . Четем по-надолу: «Но нека прескочим откъде Франца високите и снегопокрити Алпийски гори.» Добре, да прескочим, мислим си ние,

Ние обаче предполагахме работата да излезе свършено другояче и като «Читалище» беше още в началото си, и следоват. възможно беше да се надява човек, че с времето ще се поправи, нашата деликатност към него беше тогава навреме и уместна. И между друго ето тогава що казахме още: «Както и да е, но тие недостатъци, които срещахме в досегашните бройове на «Читалище», вярваме, че ще изчезнат занаяд и нашето желание е, щото в бъдущите му бройове по-малко или съвсем малко да ни се явят пред очите.»

При свършването на тая си забележка ние не можем да не кажем, че с голямо задоволение даваме място на излагаемия критически разбор и сердечно благодарим на автора му. Писачи у нас има много и всеки мисли, че е добър писач, без да пресмята, че писането му не само не ползува, ами още вреда принася. Необходимо е да се прекъсва охотата на такива писачи боси да се явяват на литературното поле и да се научат те да гледат на това поле с по-голямо уважение, а не да го мислят за играчка, както правят сега много такива, които сами се мислят за талантливи писатели и до бога се сърдят, когато хората не ги признават за такива и справедливо им забележават, че произведенията им са нищо и никакво. Ние сме уверени, че предлагаемата статия на г. Н. Бончова ще даде добър и полезен урок на много наши писатели.

Б. р.

не е голяма работа. Прескачаме, а авторът захваща като поет: «Ето та, хубава Италио. . . Коя сила ти помогна да съхраниш народния си живот». . . И пак захваща, както горе, да поменува: Данте, Петрархи (Петрарка), Мачиявели (Мачиявели), Гишардин (Гвичардини), Клопшток (Клопшток), Клайт (Клейд), Лайбниц, Егел (Hegel) и проч. Взимам третата книжка, няма «Напредъка», в четвъртата — пак го няма. Слава богу — рекох. Разгръщам петата и чета: «Климатът и човеческият напредък». Ето що казва Монтезкьо, па и Ипократ, казва, ето и Аристотел, Полибий, Филанжиери, ето и Волтер, а немец Хердери той мисли. . . С една реч, всичкий сонм на учените мисли и казва, а авторът нищо не мисли и нищо не казва. Мисли ли авторът, че с такива темни и непросветени с разум и мисъл статии ще да просвети читателя? Ние мислим, че от такива темни и многоглаголиви и натрупани накуп, без ред и система мисли и статии може сиромашът читател да загуби и тоя ум, що има. За да бъдат мислите ти просветителни, нели трябва и в главата ти да са ясно уложени, да знаеш кое що казваш и що искаш да кажеш? А инак как щеш да осветиш темнината с темнина? С такива е статии препълнен журналът.

В осмата книжка в «Напредък в девятнаесатий век» авторът пише вече от себе си. Ама че пише ли, ама че перо ли е!! Ако би, каже, някой да ти е спасял живота, па да е настинал и да е умрял след 8 дена, то не би ли ти отишъл дадириш децата му, да ги благодариш? Така и към тия хора, които са живеле преди нас, ние сме длъжни и проч. По-надолу: «Вдигни сега очите от книгата, която прочи-

таш (а читателят мисли що ли ще бъде!), вдигни и погледни стаята (о, леле, мале!). . . та виж. . . висящият там горе на стената часовник, който завчас ще прекъсне прочитанието ти със звънящето си призивание на ястието.» Видите ли перо? Учете се, та така пишете! Часовникът звъни и призова ястието. Може ли така изопачено да пише здрав човек? И с такъв дъбов, блудкав език е написана всичката статия; ни една здрава и ясна мисъл, а само едно преливане вода из един медник, та в други.

В единаесета книжка срещаме заключението на речта «Българский напредък», посвещава ся господину Г. Золотовичу, теплому ревнителю за българский напредък. Тука мислехме, че ще се появят някои издирвания от автора за тоя многоинтересен за нас предмет, но се излъгахме в надеждата си. За българския прогрес не е писал нито К о н д о р с е, нито В о л т е р, та и авторът не знае как да мисли за него и затова нищо не казва. Споменува само нашите смирили учители, кого с по-едри, кого с по-дребни букви, а Ю р и я В е н е л и н а с най-едри, спроти чина му, разумява се, и вика българете да се откриват, или да кажем български, вика ги да си свалят гуглите и фесовете. Защо? Не казва. Бог да ги прости, а него да вразуми!

Реформите в Турция, казва авторът, ведат начало от Французката революция. А знае ли авторът, че в онова време в Турция не разбираха не само идеите, които изказа революцията, но и самото слово революция и республика? За това нещо четем у Цинкейзена в седми или осми том, не помним добре, че при отоманский двор слова революция и республика са броили за лица. И немã от Махмуда станаха

тия работи? Не беше ли Махмуд ученик на Селима III?

Горе рекохме, че авторът обръща голямо внимание на чина на хората, та печата едни с едри букви, а други с по-дребни, което прави книгата шарена и неприятна за очите. Чинопочитанието и раболепието му се открива в много места, но най-релефно е в четвъртата книжка. Г. Кръстович от Арнауткьой му пише за правописанието, гдето го учи, че трябва да напечата неговите писма, които той печатал едно време в «Книжиците» за тоя предмет, та че от тях да вземат българете начало и да продължават. Господство му отвисоко мята милостив поглед и на редактора и пише: «За таковите частни въпроси, ако желаете да ви кажа и аз моето мнение, готов съм да сторя и това, стига да ми кажете определено и точно за кое и кое искате да ви кажа мнението си.» От тоя висок и презрителен тон на г. Кръстовича се не оскърбява редакторът — ни малко, а бърза да го благодари за милостивите думи, що му е продумал, и чини му поклон до земята.

Нам се чини, че такива нищожни чувства са причина, гдето е препълнен журналът му с безкнижни и безполезни преводи и слова на моми и жени, които той на галено нарича госпожици. Ако желае читателят, нека прегледа тия женски трудове. В първата книжка четем: «Подчинеността на жените.» С т ю а р т М и л издал, виж, преди няколко време една книга под горното заглавие, а едно французко периодическо списание прави оценение. . . а г-жа NN. го превела. М и л наистина пише и се бори в парламента за правата на жените и добре прави, то му е дошло времето в европейските царства за женский въпрос; но мислите ли вие, че щото е назряло

в Англия, то е и за нас назряло? В такова ли сме положение, в каквото са англезите? Колко стадии трябва да минем ние, догде додем до тоя въпрос? На нашата шия лежат хиляди други въпроси, без разрешението на които женският въпрос трябва да почака малко. И за какво ни са мненията на някои си французки журнал? Немã не можем да разгледаме тоя въпрос със свое българско зрение? От друга стърна, у жените езикът бива ясен, чист и сладостен. Но сегашните наши писателки не владеят българският език и толкова, колкото мъжете. Затова често срещаме такива фрази: «Това заглавие е твърде сполучливо избрано и поставя изведнъж духа върху главната точка на въпроса...» или — «то е един въпрос от дела и от следствия» — и пр. ... За любопитство гледай във втората книжка «Времето», в третата «Земледелецът и децата му», в четвъртата «Училището на нещастieto». А в петата книжка срещаме цяло описание от редактора как нейна милост б л а г о р о д н а т а г о с п о ж и ц а Елефтерица А. Петкович харизала възглавница и приказала приказница на русчушкото женско дружество и то се зарадвало много; после иде «Четирити возраста на живота»; най-после като венец на зданието стои госпожица Ека Караминкова, която преводи от чешки «За женският пол». На нейна милост г-жа Ека Караминкова редакторът прави особна чест, като казва, че преди три години чул за нея добри похваления в самото място, гдето се е възпитала, и тука се изповяда, че му е слабо сърцето към жените, и кога доде работа за жена, то и да му е журналът от 32 стр., но не може да я не пусне в него. Добро, пушайте ги, нека пишат, все е по-харно да пишат, нежели да пеят и да одумват, ами ние що сме

криви да четем всичкото тяхно писане? Пожалеете ни!

Щото казахме за ръководящите статии на редактора, това трябва да повторим и за другите статии. В тях не видим ни умение, ни знание, ни цел. Като че всичките са се сговорили да пишат много, за всичко, но в това многописание нищо да не казват. Вземете напр. «Първоначално изучение во Френско», прочетете го и се попитайте защо е писано? Четете поученията на г. Петко Горбанов «Хора за обществени дела», «Училища и управлението им» на г. С. «Какво влияние (?) са извлича от изучаването на природата»; «Сказка, държана в Браилското женско дружество», гдето авторът по примера на редактора ни учи, че Некер де Сонори казва еди-какво, а пък един французин учен, Ренан, ето какво значение дава на жената и проч.; вземете двете статии на г. Д. Енчева «Волтер и Ж. Ж. Русо». ... Но г. Енчеву да въздадем чест, че не прави, както другите, не взима чужди мисли, та да ги явява за свои, което се казва литературна кражба, но още от началото обажда, че е писал по Г. Шерра, Волтер и Русо. Добро е, нека знаят българите такива чутни имена, но по тая статия не могат да получат понятие за тях. Тя не е и писана у Шерра за нашето общество, а за други цели. И защо стоят Волтер и Русо усамотени и неприкрепени ни при едно събитие от историята? Немã можем да знаем за тях нещо, догде не познаем тяхната много бурна епоха? Вне изваждате отсрещ историята две лица, туряте ги пред очите на читателя и казвате: гледай! Вашето действие напомня оня домакин, който изнесе да показва на пазара един камък от къщата си, да видят каква е, та да я купят. В забележката си г. Д.

Е. пише, че Волтер изпаднал отдавна и не е вече на мода. А кой е сега на мода? Горбанов ли? Шишков ли? Или Балабанов и съдружие? Нема и прочутите писатели са като женските рокли, днеска на мода, а утре не на мода?

Но в «Читалището» срещаме и някои интересни неща. Така в стиховете забележихме, че нашите певци вървят напред и малко или много пеят понякога доста благогласно. От тая стърна, ако оставим езика без внимание, личи между другите г. Кр. С. Пишурка със своите юмористични стихове «Дядо по Илия»; от Дупнишкото читалище «Зора» са добре нагласени поздравителните стихове до журнала, за когото ни е речта, само да беше друг сюжет, а за «Читалището» не идат ония похвали. В стихотворението «Не пей ми ся» г. Славейков пак нагласява лирата, но в приятни за слуха стихове ни казва, че не ще веќе да пее, че ще да повеси лирата си «там в безводни и ронливи долини, на безродни и бодливи глогини, дор настане ново време, пò за песни достойно». А ние чакаме г. Славейкова занапред да пее, защото не броим за сериозно нещо предните негови ергенски, еротически песни, които на времето всуе учихме наизуст, но които, току-речи, не оставиха диря след себе си. Негово е, види се, още едно стихотворение, много по-тънко и деликатно от първото, което, мислим, с голямо наслаждение прочетоха всички читатели. То е — «Тогаз поне», подписано П. Р. С. Така също в еклогата «Славчо и Цвятко» личи дарованието на г. Хар. Ангелова. Авторът на тая еклога би сторил добро и за себе си, и за читателя, ако би избирал по-реални предмети, защото еклогите и аркадските овчаре не са интересни. Братското поздравление на г. Ангелова не чини ни две

пари. А г. Бисеров за поет го съвсем не бива и всуе се мъчи да гласи славопойки.

Молим читателя да обърне внимание на това, че по нас и поповете взеха да пишат стихове. Оставиха библията и превождат стихове от немски. Чети в първата книжка «Отечеството на немца» — от Арндта, превел Евстатий Зографски. Това е на посока, както кажат българите. Жените хвърлиха хурките, а поповете — библията. Остая само едно — да се хванат сътрудниците на «Читалище» за ръце и под звуковете на тия стихове да му ударят по едно хоро. Не е на добро и това, че г. Шишков и той запя и пее много безсолно и блудкаво, че добродетелта не остава без награда. Ние мислехме инак за добродетелта, но сега трябва да повярваме на г. Шишкова, защото той трябва лично да е познат с тия неща.

От прозаичните статии може с полза да се четат такива, каквито са статиите на г. Макавеева от политическата економия, само ако се пишеха популярно; инак самото заглавие «За ролята на разумната сила на производството» може да уплаши и да пропъди читателя. Така статията на г. Борова «Етнографическа очерка — цигане» (6 бр.), която е много кратка наистина, но бива по-интересна от други дълги, но празни и безпредметни, които имат притязание на дълбоко знание. Не знаем само що ще рече «очерка». Статиите на г. Чомакова «Естествени и гигиенически понятия читателю» (3, 4, 5 бр.) могат да бъдат интересни, ако да се не силеше авторът толкова да вразумява читателя, че материята е вечна и до скончания века ще да бъде в мира изменение и прераждане на една форма в друга, а безхитростно да изложеше, щото е потреб-

но за неучен читател, както прави това Бок и други популяризатори на медицината, както и сам авторът направи преди няколко години в своите популярни статии за холерата. Вечна ли е материята, или не, това да оставим на учените. Най-после да споменем и за две статистични, от всяка стърна интересни известия за училищата от «Читалищното общество в Железник» (в бр. 6) и «Кукушките училища» (в 10 бр.).

Това ти е «Читалището» и интелигенцията, от която чакаме всички толкова много. Общи извод от разгледването на тоя журнал може да бъде такъв: ние, българите, всред това необозримо и несобятно поле на европейската наука сме така, както когато някой селянин иде на Света гора или на Божи гроб, па не знае кое първо да изгледа; очите му се разбягат и насам, и нататък, па като се върне назад, той приказва: «Сребро и злато капе и безценни камъне.» Или като кога пуснеш деца в небрано лозе и те не знаят кой грозд по-напред да откъснат. Така сме ние в богатата европейска литература. Един чивък се взима да пише в журнал от 32 страници за всичките клонъе на човеческото знание, което не е по силата ни на един учен; но той не отстъпва ни пред една трудност, а се взима за всичко така лесно, както жетварката за ръкойка класове. Друго би било, ако си избереше работа спроти силите.

И не ли смешно това, което ни обещава редакцията в обявлението си в първата книжка? «Като пчела цветопитаема, гласи обявлението, «Читалището», далеч по възможности от политически разисквания, ще лети от клон на клон на науката, без да пренебрегва и по-положителните занятия, които спомогат по право за вещественото благосъстояние на

человечеството. Книжевност славянсбългарска и чуждестранна, стара и нова; общи предмети исторически, философически, религиозни и нравствени; обществени, законоведни и икономически въпроси; изящни (?) изкуства и местни описания; поглед върху естествените науки въобще и понятие от гигиенически знания; изобретения, изобретатели и жития на велики мъже, упознания с вестниците и въобще умствения напредък на Европа.» Всичките тия работи се взима да разработва един човек, както казахме, в книжка от 32 страници. Ние не знаем ни един журнал по всички образован свят с такава широка програма; но щото е у образования свят невъзможно, то го бива у нас. Таково лекомислено отношение към литературата, такава насмивка над простодушните наши читатели не може да си позволи ни един колко-годе питовен човек. Потрудете се сега, та сличете с тая програма това, що е напечатано в единаесетте нумера, та вижте, що излази и за що си харчим парите.

Колкото от вънкашна стърна, «Читалището» ни напомня изданията на Тадея Дивичиана; печат изтрит, погрешки безброй и за по да е шарено, редакцията печата някон слова по-едро, а други по-ситно.

Тука свършаме за «Читалището», защото и нам ни омръзна, и на читателите, мислим, се преяде. Но не можем да сставим без внимание превода на Омировата «Илиада», началото на когото се появи в единаесета книжка. Предметът е сериозен и ние молим читателя да ни награди още малко с търпението си и да бъде благосклонен към многословието ни.

Омировата «Илиада» превежда г. Пърличев. Главният редактор (le directeur en chef) на «Читалището» г. Балабанов по своя обичай препоръча на публиката и Омирът (собствено име с член!) и автора на тоя превод. Господство му «понеже в детинската си йоще возраст, далеч от всякаква служба и всякакви грижи, тиящекратно се е наслаждавал и възхищавал с прочитанието на божествената Омирова поезия (чети поема), а и сега йоще, като се принуди да хвърли крадешком един поглед върху първата песен на първобитний и старогреческий язык, малко остана да забрави всичко за Омира, затова... негова милост призовава ревнителите за народното ни развитие да подкрепят това книжевно дело, което ще направи епоха (sic) в народната ни книжевност». От това безтактно и безместно препоръчане видим първо, че г. Балабанов още в «детинската си возраст» се е наслаждавал с Омира, когато другите злонравни деца губят време в празни игри; второ, че г. Балабанов и сега понякога крадешком чете божествената поезия (сир. поема) на Омира по оригинала; трето, че при всичкото си знаене и наслаждаване с Омира още от детинство той не разбира Омира, нито умее да оцени слабия труд на г. Пърличева, а инак той не би се решил да пише публично, без да докаже, че тоя труд ще направи епоха в литературата ни. Оттука се види, че почтеният редактор брои читателите си за диви хора, които вярват всичко, шото им той каже. На читателя, чини ми се, совсем не трябва да знае кой от нас що е правил на младо време. Да не мисли редакторът, че мойта и неговата персона са толкова интересни на читателя, гдето той

желае да знае и младото ни време. Совсем не. Не на всякого чивяка животът стая общо достойние, поучително за другите. «Преводът на г. Пърличева ще да направи епоха.» Слово епоха за такъв малък труд е голямо слово. Със словата трябва да се обръщаме сериозно и да не си играем. Ако такъв превод спроти вашето мнение може да направи епоха, то как щяхте вие да оцените някой всистина велик поет, ако се появеше такъв, както е Шилер или Дант? Големи слова не остават, вие щяхте да кажете: това е бог, сваляйте си пред него шапките, както ни вие каните да правим, кога споменуваме името на Венелина. Тогава спроти вашите необмислено казани слова ето какво излази: г. Пърличев е епоха, Дант или Шилер, да речем, са богове, Венелин е идол; нам не остана нищо друго, само да им се молим. Така ли се оцеаяват хората? Но това не е вина на г. Балабанова, това е обща вина на нашите литератори, от която не е можел да се спаси и той. Например: някой си харизал на някое читалище една лира, а нашите писаче прогласяват по всички свят, че името му ще да се запише със златни букви в скрижалите на историята. А бе, брате! Пиши, ама си знай устата, всичко си има мяра; за една лира в скрижалите на историята не щат никого да запишат. За кого ни броиш? Ето ги французите, що правят с Наполеона I и с Вандомската колона! Изтриват ги из историята!

Ние ценим читателите по-високо и затова искаме да кажем право слово за превода на г. Пърличева.

Г. Пърличев не е преводил Омира, а го е острижен предложил на българете и допълнил, и украсил по свой вкус, което си не позволи ни един от позна-

тите европейски преводаче, ни Фос, ни Гнедич.

Доказателство о тому.

У Омира са 225 стиха, написани с екзаметър, а у преводача са 143 стиха и всеки стих от 10 слога. Защото Омиров екзаметър е сложен от пет дактиля и един трохей, а дактил е от три слога и трохей от два, то всеки Омиров стих има седемнаесет слога. А гдето срещаме по-малко от седемнаесет слога, както например в шести и единаесети стих, от който първий има четиринаесет, а вторий — тринаесет слога (6. *ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε*. — 11. *οὐνεχα τὸν χρῆσιν ἡτίμης ἀρετῆρα*), там дактилят е сложен от спондей, сир. от два дълги слога, от които един иде на арсис, а един на тезис и заменява два кратки слога. С една реч, ако направим проста аритметическа сметка, ще да найдем, че щото е у Омира описано в слова, да речем, от 3825 слога, това истото у преводача е предадено в слова от 1430 слога. Оттука се види колко се е мъчил преводачът да съкратява, да стриже и да чисти Омира по своето недомислие. С такива поети като Омира не трябва да се шегуваме; кога се взимаш да преводиш, взимай се на здраво и работи мъжки. Омира превожда — лесно е да се рече, а мъчно да се направи. Който дерзае да се качва на Олимп, той трябва да се просвети духом, да се напои до костите със сладостната Омирова поезия и да не се връща назад с празни ръце, та да ни свири на гайда.

Но г. Балабанов и читателят ще да каже: не е ли все едно в 225 стиха ли описвам нещо, или в 143 стиха? Нели е и тука казано това, щото и у Омира? То е казано, ама не е то Омир, елински поет, ами е Пърличев, български поет. Тогава не казвайте, че преводите Омира и преводът ви прави епоха, а

кажете по-смирено: подражание Омиру на г. Пърличева. Тогава друго.

А да види читателят, че не е все едно, молим го да слича това, що говори Омир, с превода нашия певец. Щото е допълнил преводачът от себе си, печатаме с криви букви, да се отбере. Да ни прости великата сянка на стареца, че с неумението си дерзаем да го преводим на български!

О М И Р

Музо, възпей оня пагубен
гняв на Ахила,
сына Пелеева, който нанесе
беди многобройни
роду ахейску и аду предаде
души велемошни,
славни юнаци, а тях он во
жертва на псетата даде.

(5) Птици зловещи нахрани, а
Зевсу се воля изпълни,
шом отведнъж се разстанаха
гневно двамина юнаци,
дивни Ахил и владика народу
Атрид Агамемнон.

Но от боговете кой го
подигна на бран помежду
им?

Летин и Зевсовът син Апо-
лон срещу царя прогневен,

(10) люта ми болест прати по
войската, народ поизгина,

Г. ПЪРЛИЧЕВ

Пей ми, музо, ярост Ахилева.

Тя ми беди устрон елином,

тя изпрати в адови тъмници

неброими души юначески.

Тя насити со мяса юначки
псине гладни и хищни
птици.

Се вършеше воля Зевсова

По що ради раздор да ми
двигнат
юнак Ахил и цар Агаме-
мнон,
разгневани друг противу
другу?

че не почете жреца Аполо-
нова, пастиря Хриза
Агамемнон. Кораби скороход-
ни свещеник достигна,

носи богатства неброени он
дъщеря да откупи.

Носи и в ръце венец
стрелометна царя Аполона

(15) на позлатена тояга и
молеше всички ахейци,

най-више двама Атрида,
народу водителя, моли:

«О, Агамемон, и ти, Менелай,
и ахейци юнаци!

Богове вам да дадат, що
високи Олимп населяват,
род да разсипете царю Приаму,
дома да пристигнете

(20) здрави. А мене за
откуп ми милото чедо
пуснете,

Зевсуву сину за чест и за
слава, стрелцу Аполону.»

Сговорно всичките други
ахейци положиха слово
жреца със чест да приемат
и дарове светли да вземат.

Старец Хрисис, Фивосов
свещеник,
гърба в иде къде полк
елински

да избави дщерка заробена.

Старец носи откуп драго-
ценний,

во десница държи златен
скиптър,

та на скиптър венец Аполо-
нов.

Сълзи мокрят беля-
на му брада.

Милно моли гърци чър-
нооки,

а повече цар Агамемнона.

«Да би дал бог да си поко-
рите

Илеона, крепкий град Приамов,

но пустите моя мила дщерка.

Приимите откуп драгоценний,
уважайте Фивосов свеще-
ник.»

Тога отзив елин изнесоха
како отзив на мор-
ско вълнение,
кое слуша пътник
отдалече:

Но Агамемнону дух непре-
клонен и сърцу не-
мил.

(25). Гневно он стареца гони
и яростно слово продума:
«Старче! Недей да те гледам
при тия дълбоки корабли,
нито сега, нито после тъдява
назад да доходиш!

Нима спасене да прати ни
жезл, ни венец Аполонов.

Дщерка ти няма да дам, доде
стигне до стари години

(30) там в наши царски па-
лати у Аргос, далеч от род-
нини,

тя ще на стан да тъче и със
мене да спи на постеля.

Ами иди, не гневи ме, та в
дом невредим да се върнеш.»

Рече разгневен, а старец му
думите с трепет послуша.

Тихом отиде назад на брега
на безкрайното море,

(35) там надалече измина и
гласом се старец помоли

цар Аполону, когото е хубава
Лета родила:

«Чуй ми молитвата ти, сребро-
лъки, що Хриза обходиш

вкупе и Кила светая, и в Те-
недос мощно царуваш!

Твой прелюбезен чертог оста-
вял ли съм аз неукрасен?

«Лепо дума белобра-
дий старец,
отдадим му девой-
ка любезна.»

Но царю ми не е то угодно.
Обезчести старий он свещеник,

изгони го со строгине думи:
«Недей, старче, да те видя

повтор
да ми дойдеш денес, нито утре,

зане ничто не ще ти ползува
нито скиптър, нито венец
божи.

Твоя дщерка, моя силна
прелест,
ще остаре во мои палати.

Отстъпи ми: недей разсър-
ди ме,

да не беди от мене те най-
дат.»

Убои се, покори се старец.
Покрай море мълчалив от-
стъпва,

Аполону пламенно се моли:

«Слушай, боже, боже среб-
роляче!

Ако храм ти некога съм
покрил,

(40) Малко ли тучни бедра
изгорих зарад тебе, Сминтею,
телчи и ягнешки? Дай ми и
ти една милост едничка:

е твойте стрели поразил
данайци за моите сълзи!»
Богу се старец помоли и чу
му молитвата Феб лучезарен,
и полетя от гора олимпийска,
разлюген он духом.

(45) Лък му на рамо виси и
колчан обоюдозатворен;
звук се разнесе и ек от

стрелите на гневнаго бога,
вихром летящаго — нощи
подобен лети от Олимпа.
После далеч от корабли за-
стана, стрели полетяха;
звек се и екот раздаде ужа-
сен от сребърни стрели.
(50) Най-първо мескове бог
поразил, после празните
псета,
после и самата войска удари
стрела смъртоносна.
Мре! И огньове всъде се за-
пушиха, мъртвите палят.
Девет ми дена летяха по воин-
ство богови стрели,
а на десетият сбор Ахилес
посъбра от народа.

ако юнци жертва приноси-
ти,
да м' изпълниш пламенно
желание:

да изплатят гърци чернооки
мои сълзи чрез твоите
стрели!»

Слуша Фивос свещеничка
молба,

с' небесе ми разгневен се спуща
и невидим стъпи на
Троада.

На рамо му лък сребрен
виси,
пълн е кълчан с горкине стре-
ли.

На елини пуща горка стрела,

лък сребрен страшен
звук отдава.

Умори ми първо пси и мъски,

после мъжи войници прехраб-
ри.

Дърва сечат елини
на гора,

та ми горят тела юначески.

Кой си брата, кой си
татка плаче.

Девет дена сребрен лък вър-
лува.

Ден десетий Ахил сбор събира,

(55) Ира му в сърце вложи,
белорамена вечна богиня.
Свидно е ней да гледа как
гине данаево племе.

После откак се събраха они
и застанаха купно,
между събора стана Ахилес
скороноги и рече:

«Сине Атреев! Назад трябва
пак да се скитаме, мисля,
(60) в милата наша земя, ако
би от смъртта да избегнем.
Нас и войната ни губи, и мор;
оредя ни дружина.

Дай да попитаме пастиря
или пророка всевидца,
или и снотълкователя: сън
е от Зевсова воля;

той нека каже защо е на нас
тоя гняв Аполонов.

(65) Жертви ли иска от нас
Аполон и обет неизпълнен,
или же тук от кози безпороч-
ни и ягнета млади

чака от нас да получи и лю-
тият мор да пресекне?»

Рече Ахил и седна на земята,
а после възстана
разумен Тесторов син, най-
великият птицегадател.

(70) Знаеше той, що било и що
е и какво ще да бъде.

Той кораблите ахейски, все-
видец, доведе под Троя

става, просто, велегласно ду-
ма:

«Слушайте ме, войни
и войводи!

Наши беди жегна-
ха ме в сърце.

Поразил ни бог во де-
вет дана,

цветелински жал-
но погребихми.

Попитайте някой си гадател

по що на нас разгневил се

Фивос.»

Става просто Калхант, стар

гадател.

Той знаеше бъдеще и бивше,
той правлеше море

огни и ветър,

той управи гръцки флот во

Троя.

с негов пророчески дар, Аполнова милост велика.

Калхас стана сред събора и разумна дума продума:

«О Ахилес! Повеляваш ми ти, боголюбне, да кажа

(75) страшният гняв Аполона, царя дальнометна, от що е.

Мога да кажа, но ти положи слово вярно и клетва!

Ще ли, Ахиле, и словом, и делом ти мен да помогнеш.

Аз се боя да не бих прогневил от великите мъже

оня, що в Аргос владее и слушат го всички ахейци.

(80) Той е над царове цар и е лют къмто нас сиромаси;

неговът гняв и да мине, макар на часът да облагне,

все ще и напokon той да го таи, доде не накаже,

в мощни си гръди. А ти премисли, та и мен да избавиш.»

Калхасу славен Ахил отговаря и слово продума:

(85) «Старче! Дерзай и откривай ни божия воля, що знаеш.

Жив ми Зевесовът син Аполон, на когото се молиш

и на данайските синове негова воля откриваш,

никой, доколе живея и гледам на ясното слънце,

Тог' Ахилю говори боязнен:

«Велиш ми ти, Ахил скороноже!

Аз готов съм на твое веление,

ще изрече истина горчива, ще разгнева царя всемогуща.

Слаб съм старец: се боя от ярост,

затулена во царскине гръди. Против него с' клетва увери ме

закрилити словом же и делом.»

Закле му се Ахил скороногий:

«Жив ми Фивос, кому ти се молиш!

Докле жив съм, докле бел свет гледам,

никой елин, войн или войвода

никой от всичките тука да найци не ще да посмее

(90) ръка на тебе дигне, макар да е цар Агамемнон,

който се днеска брой най-велик между всите ахейци.»

И дерзновен проговори свещеник Калхас непорочен:

«Ни за обети е гневен на нас Аполон, ни за жертви,

но ради жреца, кого посрами между вас Агамемнон

(95) и дъщеря му назад не пусна, не прие му и откуп.

Феб зарад него прати това зло, може още да прати.

Той дотогава не ще да дарува ни здраве, ни милост,

в бащини ръце догде не дадем черноока девица,

просто — без дар и без откуп, и в Хриза догде не изпратим

(100) жетва стотелча. Тогава от бога щем милост да найдем.»

Рече и после седна на земята. Тогава застана

сам Агамемнон герой, най-велик повелител аргоски.

Тежко Атриду стана: разигра му се клетото сърце,

пълно със гняв, а в очите му огън и пламник гореше.

тежка ръка не ще ти наложи. Дързко думай. яви божия тайна.»

Тога дързна и рече гадател:

«Бог Аполон наврати ни боли

ради Хруса, старий он свещеник,

кого силний презре Агамемнон.

Искате ли страшен мор да ти хне?

Скоро Хрусу дщерка изпратите

и Фивосу жертва велелепна, така Фивос милостив ще бъде

и ще дръпне от нас тежка ръка.»

Рече и седна слабогласний Калхант.

Веледържец стана Агамемнон. Лице му е яростно,

с ън ъо(?),

очи му ся светли като пламен.

(105) Криво на Калхаса поглед
метна, па му слово продума:

«Ти си на злото пророк, аз не
чух блага дума от тебе!
Злото е тебе и мило, и драго,
все него откриваш.

Доброто ти ни веднъж не от-
кри, ни веднъж не направи.
Ти и сега среди сонма данай-
ски пророчески казваш,

(110) тям Аполон уж за мен
бил устроил беди несказа-
ни;

аз съм виновен в това, че не
вземам ни откуп от Хриза,
нито девицата давам, а искам
и много желая

моя да бъде, че тя е и пове-
че мила за мене,
неи на хубост не може надви-
ни млада Клитемнестра.

(115) Стройна е тялом, висока
и разумна, много работна.
Но ради ваше добро на баща
и ще пак да я пратя.

Аз за народа радя, да е здрав
и от мор да не гине.

Но пригответе ми тутакси
дар — да не би да остана
само един между вас недарен,
че е тежко за мене —

(120) видите всички, че губя
сега моя дар драгоценен.»

Калханту ми сурово говори:

«Глуше, слепие,
бредливе, гърбаве!
Никога си благо не продумал,

все за жертви мислиш и го-
вориш.

И днес нова жертва ми нала-
гаш —

да отдада милана робиня,
коя ми е во нищо по-
худа
от съпруга моя Клитемнистра.
Мило ти е, старче, пред на-
рода

да се кажеш от ме-
не по-силен,
и представител
имаш скороногий.

И аз искам да ми се упазя
храбра войска, не ли да по-
гибне.

Ще отдада милана робиня.

Но ще види стра-
шен твой предста-
тел,

ако той е юнак над
юнаци!

Нему в ответ проговори Пе-
лид скороноги и дивни:

«Славни Атриде, користоло-
биви царю и владико!

Как щат за теб веледушни
ахейне дар да приготвят?

Ние не знаеме нийде наготвени
дарове общи,

(125) но от разсипани градове
стока, имот разделихме.

Не подобае сега от народа да
взимаме негово благо!

Но Аполону девицата дай ти
сега, та че после

ние щем двойно и тройно на-
гради за теб да приготвим,
Зевс ако би да даде Илиону
стени да оборим.»

(130) Немув в ответ проговори
владика и цар Агамемнон:

«Богу подобни Ахиле! И хра-
бър да си между назе,

мисли не крий лицемерни, че
мъчно щеш мене измами.

Или желаш един ти да имаш
и дар, и богатства,

аз же лишен да сеद्या, та ми
казваш мома да оставя?

(135) Все е едно зарад мен —
ако щат веледушни ахейци

дар да дарят, нека дават
избран, равноценен за нея.

Но ако би не дадат, мога аз и
сами да отнема:

Аз обаче цар съм над
цареве.

Царско слово нека
бъде дело.

твой ли, Аяксов ли дар, или
дар Одисеов да бъде,
мога да взема! И тежко му,

който ми в ръце изпадне!

(140) Но за това можем пак да
размислим и после.

Нине же дайте в божествено
море корабл да си спуснем,
вещи гребци да поставим, а
Фебу царю екатомба —

жертва свещена; а после мома
да введем хубавица,

Хризова радост! А мъж от
совета да бъде водител, —

(145) Идомей ли, Аякс ли
или Одисей многоумни,

или же ти, най юнак и най-

страшен от всичките мъже,
сине Пелеев! — та нам мило-

стив да е Феб далнометни.»

Страшно погледна на него и
рече Ахил скороноги:

«О, ти с безстыдство облечен,
коварни царю и лукави!

(150) Има ли някой ахейнин
твойте слова да послуша,

път зарад теб да пътува и с
мъже на бой да се бие?

Аз не доход ради храбри
троянци под Троя прекрасна

с тях да воювам, че зло не ви-

дах от невинните мъже.
Нито конье ми отнеха троянци,
ни стадо говеда,

Иди скоро, Одисей премъдре,
заведи ми милана робиня;

врѣчи ми я Хрусу
свещенику.

Ти, Талтавий, верни ми
посланик,

иди скоро в Ахилева шатра,
вземи бела негова робиня,

въведи я в моя лепа шатра —
легло царско да ми

украшава.»

Еще слово цар не ми
дорекъл.

(155) нито во Фтия додоха у
нас, по поля черноземни

плод да ни губят, че нашето
царство от тях е далече, —

сенчести планини нас разде-

ляват и море шумливо.
Но зарад теб последихме, без-

стыднику, ти да се радваш,
чест да добием от Троя царю

Менелаю и тебе,
(160) песи ти очи! Но ти за това
се не грижиш ни мало.

Даже сега и от мене ти мис-

лиш дара да отнемеш,
гдето съм толкова труд аз

за него положил и мъки.
То ми е дар от ахейци. Аз ня-

мам и равен дар с тебе,
град ако би да превземем тро-

янски, богат, многолюден.
(165) Но в тая люта война мно-

гобурна най-много работят
моите ръце, а доде ли време

делба да делиме,
тебе е най-голям дар. А пък

аз и на малко доволен,
взема го, колко да е, вървя

уморен от войната.
Нине же много по-харно дома

да си ида, во Фтия,
(170) с моя дружина и мой ко-

рабли, — а за тебе не мисля
много имот да спечелиш без

мен, отка ме обезчести.»

Нему в ответ проговори вла-
стител Атрид Агамемнон:

«Бягай от нас, ако ти е душа
пожелала и сърце.

Аз те не моля за мен да оста-
неш, че има и други

моята чест да забранят, но
най-више Зевс промислител.

(175) Ти ми си най-ненавистен
от всичките Зевсови чада,
че крамола е за тебе най-мила,
сражени и разпри.

Ти ако си и юнак, то е божия
дарба юначество.

Искаш назад с корабли и
дружина дома да си идеш?

Път ти широк! Мирмидонци
те чакат, иди и царувай!

(180) Аз се не грижа сега за-
рад теб, че си гневен
и буен, нито щеш мен опечали,
а тебе ще горко да бъде.

Както ми днеска отнима девн-
цата Фивос Аполон,

нея ще аз на корабл да из-
пратя с дружина дома ѝ.

После ще сам да отнема от
тебе мома Бризеида.

(185) В твойта ще къща да
дода и дар да отнема — да
знаеш

колко съм аз и от тебе по-си-
лен, и други да помнят,

страх да ми имат и с мене бор-
ба да не бият!»

Рече Атрид. Пелеону же горко
стана на сърцето,

в гръди космати му милото
сърце играе двояко:

(190) остър ли меч от юнашко
бедро да потегли из ножни,
тях да разгони в събора,

Атрида царя да погуби,
или же гняв да смири и на
кротост дума да претвори.

Мисли ужасни вълнуваха дух
Ахилесов и сърце,

нож бе потеглил из ножни ве-
лик, но Атина предстана.

(195) Нея от небо прати бело-
раменна Ира богиня,

че и двамината любя юнаци и
жали еднакво.

Тя зад Пелида заста и хвана
го за руси къдрици,

видима нему, а друг ни един
не съгледа Атина.

Ужас обзе Ахилеса, назад се
обърна и гледа,

(200) види Палада Атина, а очи
й страшно горяха.

Ней Пелид проговори и речи
крилати продума:

«Зевсово чедо любезно! Защо
си дошла от небото?

Или да видиш царю Агамем-
нону гордост и злоба?

юнак Ахил тегни дълга
сабя...

Яви му се любовмъдр' Атина

нему само — другим невидима.

Тебе ща аз да река, а и вяр-
но ще реч да се сбъдне.

(205) Рано ли, късно ли той ще
от гордост живот да загуби.»

Нему продума богиня в ответ
светлоока Атина:

«Аз съм дошла да смиря твоя
гняв, ако би ме послушал;
мене от небо прати белорамен-
на Ира богиня.

Тя и двамина ви любя еднакво
и жали за вазе.

(210) Но усмири своя гняв,
нито меч обнажавай на него,
но укорявай го словом, догде
ти утихне сърцето.

Аз ща сега да река и речта
ще така и да стане:

те щат след време и три
пъти толкова дарове светли
теб да дадат за обида.

А ти престани и послушай!»

(215) Ней в ответ проговори и
рече Ахил скороноги:

«Трябва и вашето слово, бо-
гиньо, да слушаме всички,
колкото гневен да е човек,
че е нам за доброто.

Който е богу покорен, бог не-
го и повече слуша.»

Рече и с тежка си ръка стис-
на ръкоят посребрена.

«Дом Зевесев оставих и дой-
дох

да укротя твоя бурна ярост.
Твое име Адне ще
помрачи,

ако днешня претър-
пиш обида.

Укроти се, бъди ми покорен.

Бий се словом, а не тегни(?)
сабя.»

Отвеща ѝ разпаления Ахил.

«Тр е б в', Атино, глас да ти
послушам,
ако и да ми силно обладала
луда ярост мои власни гръ-
ди.»

(220) После повърна у ножни
великия меч и послуша

слово Атини. А тя на Олимп
се възнесе високи,

в домове Зевса царя щитонос-
ца, при други богове.

Та в ножница вкара дълга
сабя

и ми хули цар? Агамемнона.

От това види читателят как е изопачен Омир
в безкнижний превод на г. Пърличева. Г. Пърличев
намерил за нужно да изостави, току-речи, всичката
разпря на Ахилеса и Агамемнона, която е най-
главно нещо в първата р а п с о д и я, която спроти
нея и носи по елински заглавие: *λοῖμὸς μῆνης*.
Така е поочистил авторът и попълнил със свои-
те фантазии едно от най-великите дела поетич-
ни. В превода му срещаме слова: у в а ж а й т е,
отдадим, девет дана, правление, на-
врати, тихне, сънъо, слепие, бред-
ливие, да отдада, во нищо по-худа,
тегни, тр е б в' . . . — които са чужди на езика
ни. Не можем да разберем още такива речи: Не де ѝ
разсърдиме; пламнено, среброляч-
ни; погребихми (вм. погребохме). Данайци и
ахейци той нарича гърци; трябваше да добави баре
фанариоти. В превода забелязваме силна любов към
буква ы, която много грози печата и стои като чуж-
дица и де трябва, и де не трябва. Стихът на тоя
превод е сложен не по правила, а произволно, уж
по образу на народните песни. При това вижда се, че
г. Пърличев не знае нищо за препинателните знакове,
защото в превода му тези знакове са турени раз-
бъркано, гдето трябва з а п я т а я, турнато е точка
и наоборот. Трябва г. Пърличев да поучи още гра-
матиката.

По всичките горепоказани причини преводът на г. Пърличев не само че няма да направи епоха, както ни уверява г. Балабанов, но ще да се забрави след малко време и колкото г. Пърличев и да преведе, ако преводи по тоя начин, както сега, няма да видим скоро Омира на български език чист, неповреден, а рано или късно пак трябва да се вземе някой да го преводи, както прибързахме и с библията, та я преведохме, па за що и за кого е оня превод.